

Misslyckat kungaval

Den socialdemokratiska ledaren, före konseljpresidenten Spaak har yttrat att omröstningen i Belgien fått det sämsta möjliga resultat. Omdömet är väl motiverat. Kung Leopold har fått en majoritet av 57,7 procent; vid en siffra understigande 55 procent hade kungen lovat abdikera, om siffran blivit avsevärt högre, kunde ett nästan allmänt godtagande av hans återinträde ha uppnåtts. Ovissheten är alltså lika stor som före omröstningen.

Hur denna majoritet partipolitiskt uppstått är oklart. Det katolska partiet, som är klart för Leopold, hade vid 1949 års val drygt 45 procent av rösterna, och då valdeltagandet vid omröstningen varit endast obetydligt högre än vid valet (med 5,08 respektive 4,83 miljoner röster), måste ett stort antal väljare som normalt inte röstar med katolikerna denna gång ha följt partiets paroll. Liberaler och socialdemokrater skyller ömsesidigt på varandra, och därjämte anklagar man kommunisterna, som under agitationen visat en egendomlig passivitet, för att i tysthet ha verkat för Leopold, sannolikt helt enkelt för att öka förvirringen och skärpa krisen. Sannolikt är att de kvinnliga väljarna, som alltid är särskilt tillgängliga för katolsk propaganda och som kan antas ha varit starkt påverkade av sentimentala motiv, i hög grad bidragit till Leopolds seger.

Såsom väntat var företer de skilda befolkningsgruppernas

hållning stora olikheter. Bland flamländarna, av ålder ivriga katoliker, hade kungen 72 procent majoritet, i det tvåspråkiga Bryssel fick han 48 procent och i de vallonska (franskspråkiga) områdena blott 42 procent. Liberaler och socialdemokrater har som villkor för kungens återinträde krävt att han skulle få två tredjedelars majoritet, med enkel majoritet både bland valloner och flamländare. I de största städerna har kungen blott en minoritet bakom sig, i Antwerpen omkring 35 procent.

Detta resultat, efter en kampanj med kyrkan, förvaltningen och den högre militären som propagandaorgan för Leopold, visar att han som monark skulle komma i en ytterst prekär situation. Även konstitutionellt är läget kritiskt. Man har utgått från att kungen skulle kunna återkallas endast genom en av representationens båda kamrar antagen lag; rimligen kan en majoritet inte uppbibras i deputeradekamraren, där katolikerna räknar 105 mandat mot oppositionens 107. Om bägge kamrarna däremot sammanträdde gemensamt som fallet var 1945, då kung Leopold förklarades ur stånd att regera, skulle katolikerna erhålla en knapp majoritet (197 röster mot 190). Läget kan, kort sagt, knappast vara mera oklart och komplicerat.

Vad är en opinion?

EN RAD STUDIER över opinionsundersökningarnas problem har samlats i ett nyss utkommet arbete ("Gallup" och den svenska väljarkären, Gegers, 16: 50). Initiativet har tagits av professor Håstad, som även bidragit med ett förord; uppsatserna, som författats av ett antal yngre forskare, har emellertid karaktären av självständiga bidrag — ett förhållande som inte klart framgår av titelsidan eller förordet. Boken innehåller åtskilliga analyser och uppgifter av intresse, men något större vetenskapligt värde har den knappast. Diskussionen, som väsentligen hämtat sina synpunkter ur den rika amerikanska litteraturen, verkar ofta något amatörmässig, och inte sällan får en komplicerad terminologi skyla reflexioner som i en mera blygsam språklig dräkt skulle ha verkat oroande banala.

Som intellektuell prestation är docent Westerståhls allmänt kritiska uppsats värd allt erkännande. Här redogörs klart och stringent för de principiella anmärkningar som kan riktas mot Gallupmetoden, och framställningen utmynnar i nära nog lika negativa omdömen som professor Lindsays förra året utgivna stridskrift i ämnet ("The Pollsters"). I huvudsak kan kritiken sägas gå på två linjer.

1) En mängd ord som används och måste användas i Gallupfrågorna är på en gång oklara och färgade av (positiva eller negativa) värderingar — t. ex. socialisering, neutralitet, samling, ordning och frihet, självständighet. Frågar man folk om Sverige bör ingå i en union, respektive i en militärallians, blir svaret ofta olika, trots att frågorna kan avse en och samma sak. Redan av detta skäl blir svaren på alla opinionsfrågor i regel otydliga.

2) Vad innebär den "opinion" som kommer till uttryck vid Gallupundersökningar? Man kan inte, utom i speciella fall, anse att den visar en beredskap att handla i bestämd riktning. Men en "opinion" som inte markerar en sådan beredskap är strängt taget något varom intet med visshet kan utsägas; det är tveklaktigt att här använda sådana ord som åsikt, opinion, attityd. Opinionsundersökningarna bör därför, om de skall tillerkännas betydelse, "inskränkas till att omfatta sådana opinioner som har en fastställbar direkt förbindelse med en viss klass av faktiska beteenden".

Denna tankegång synes det godtyckligt att applicera just på opinionsundersökningarna. Kan man inte säga detsamma om folkomröstningar och val och alltså — i anslutning till flera politiska ideologier — förklara hela den demokratiska proceduren meningslös? Westerståhl har snuddat vid denna fråga och härvid framhåvt att en folkomröstning äger rum i en helt annan situation än en Gallupundersökning: den föregås av en livlig agitation, varvid argument presenteras för de skilda ståndpunkterna och en relativ bestämdhet i opinionen sålunda kommer till stånd. Men därmed flyttas analysen över på ett helt annat plan, och det enklaste svaret på Westerståhls kritik blir att vissa opinionsundersökningar just ur den av honom anlagda synpunkten är mera underbyggda (genom kunskap och debatt) än många folkomröstningar och val. Det kan tilläggas att propagandan före en folkomröstning eller ett val rent av kan vrida bedömningen

på sned genom att oklara och värdebetonade allmänna ord — vad Walter Lippmann kallar stereotyper — blir helt dominerande. Saken kan också uttryckas på det sättet att den handlingsberedskap som Westerståhl fordrar för att en "opinion" skall vara en opinion inte säkerställes genom ett val eller en folkomröstning. Och att tala om att en opinionsundersökning som gäller hur vederbörande avser att rösta (vid val eller folkomröstning) klarlägger handlingsberedskapen så tillvida som den klarlägger röstningen blir därför blott en flykt från problemet.

Svagheten i hela denna hyperkritiska uppfattning synes vara att man tar definitionen av ordet opinion litet för allvarligt. Vi är alla ense om att denna "opinion" kan betyda helt olika ting, från en experts glödande övertygelse till en okunnig persons tanklösa fras. Men icke desto mindre har förhållandet att en folkgrupp uttrycker en viss opinion en av alla erkända betydelse. Och en närmare diskussion av detta måste gälla hela demokratis, icke blott Gallupundersökningarnas problematik.

*

Ur den rent sakliga kunskaps synpunkt har Ingulfsons och Hagmans uppsats om "De svenska partiernas sociala och andra grundvalar" det största intresset. Med stöd av uppgifter från svenska Gallupinstituten har författarna sökt komma fram till en mera ingående analys av de svenska partiernas klientel än vår valstatistik, trots sin förträfflighet, möjliggör. Att högermän genomsnittligt är äldre och mera välsituerade än kommunister visste man redan, men en rad detaljer i fråga om sammanhanget mellan partitillhörighet å ena sidan, ålder och social ställning å den andra blir skickligt belysta. De ogifta kvinnorna är mera "borgerligt" inställda än de gifta, vilket säges bero bland annat på att de gifta männen påverkar sina hustrurs politiska ställningstagande. Det verkliga problemet på denna punkt — varför ogifta kvinnor röstar på annat sätt än de socialt jämbördiga män med vilka de gifter sig — har inte närmare berörts, och kanske är materialet för knapp för att uppbara några slutsatser. En erinran bör emellertid göras om att av en "högre" socialklass mera direkt beroende personer (butiksbiträden, hembiträden, kypare, chaufförer) enligt starka indicier från olika länder är benägna att rösta med denna socialklass. "Kvinnornas oberoende att stödja kommunisterna är... så stor att ej mer än drygt hälften av hustrurna till de kommunistiska äkta männen torde vara anhängare av makens parti."

Övriga uppsatser kan här blott flyktigt beröras. Sten Hultgren behandlar sakkunnigt men väl speciellt och tekniskt metodiken vid Gallupundersökningar. Karl-Ingemar Edstrand gör energiska ansträngningar för att tränga den s. k. vetinte-gruppen in på livet, men framgången är — och måste nog med tillgängligt material vara — tvivelaktig. Vid docent Huséns "socialpsykologiska"

skiss skall jag stanna blott för att illustrera en inledningsvis gjord anmärkning. Husén talar om spridningen i en åsikts eller en persons popularitet och menar härmed att åsikten eller personen i speciellt hög grad är föremål för både entusiasm och motvilja. Denna spridning var särskilt stark i fråga om folkpartiet 1948, säger han, och detta var en av orsakerna till partiets framgång på högerns bekostnad. Det är ett bra invecklat sätt att uttrycka det självklara att ett parti i centrum av en kampanj är föremål för starkt stridiga meningar.

HERBERT TINGSTEN

Världspolitikens villkor

Den ryska expansionsviljan är sedan det andra världskrigets slut den centrala företeelsen i internationell politik. Något nytt innebär den inte. Redan vid maktövertagandet var bolsjevismen aggressiv på ett annat och mera programmatiskt sätt än tsarismen: det gällde att förbereda och stödja kommunistiska aktioner i hela världen, och anfällen på de friggjorda baltiska staterna och Polen samt den blodiga erövringen av Ukraina och Georgien gav tydligt besked om de maktthavandes avsikter. Med den nya regimens omvandling till en nationalistisk despoti och de konjunkturen det andra världskriget medförde fick denna politik en vidare syftning och en djärvare utformning. Den kommunistiska ideologin förblev ett användbart propagandainstrument, även sedan den för länge sedan i väsentliga punkter avskrivits i Ryssland, men den ryska diplomatin och de ryska arméerna blev huvudpjäserna i spelet. Tio europeiska stater, en stor del av Tyskland, Kina: det är de väldiga vinster som vunnits sedan ett årtionde.

Med erövringarna har erövringslusten stegrats. Varje stat som infogas i systemet betraktas som länk i en försvarskedja, men också som en utfallsport för nya attacker. Liksom alla erövrare åberopar man, och kan med visst fog åberopa, defensiva syften. Bitterheten bland de redan undertryckta och den av fruktan framkallade försvarsviljan hos de ännu oöbesegrade ter sig som faror, möjligen att besvärja blott genom nya framgångar, nytt framflyttande, av gränsmärkena, ett mera totalt förtryck. Erövraren är inte en man med förtröstan och lugn självtillit, utan ett offer för misstankar och hemlig skräck. Då det sägs att fruktan driver de kommunistiska härskarna är det en rimlig men inte en lugnande förklaring — despoter är alltid oroliga och alltid lystna efter nya underlydande och djupare underkastelse.

Den systematiska aggressiviteten har stora taktiska fördelar. Den är redo att gripa varje tillfälle, att utnyttja varje lucka. Till dess finter hör att efter en framgång deklarerar definitiv belåtenhet och begära samförstånd och avspänning. Det var Hitlers taktik vid varje seger — efter Österrikes införlivande, efter de tjeckiska kupperna, efter erövringen av Polen. På samma sätt arbetar de ryska härskarna. De är ärliga sätillvidna som de utan tvivel önskar avspänning till en tid. Tillräckligt lång tid för att motståndarnas vaksamhet skall förslappas av förhoppningar, illusioner och oenighet, för att en ny lucka skall uppstå, ett nytt byte mogna för greppet. Någon risk för att den tillfälliga avspänningen skall verka förvirrande och försvagande på det egna folket finns inte, ty den officiella propaganda som talar om en oförsonlig motsättning bevaras och bevarar sitt värde.

Västerns stater, för vilka en anfallspolitik är otänkbar, har i denna situation sedan några år inriktat sig på den taktik som kallats "the policy of containment", tillbakahållandets och begränsandets politik. Genom ett motstånd som så långt möjligt får kraft genom organiserad samverkan skall man hejda den ryska expansionen, fylla luckorna i försvarslinjen och på varje utsatt punkt bjuda angriparna att göra halt. Det är en politik på lång sikt, byggd på tron att man har tiden som bundsförvant. Håller man fast, så lyder parollen, så inträder småningom en ändring till det bättre: demokratiernas överlägsenhet blir mera uppenbar, den ryska aggressionsviljan upplöses inför den obrutna front den möter, Ryssland förvandlas successivt eller genom en revolution till en anständig stat.

De väldiga svårigheter denna politik möter har från början framhållits. Hur skall man under lång tid, kanske under årtionden, kunna hålla fast vid denna fredliga men bestämda motståndspolitik, en politik

vars framgångar inte markeras av segrar, utan av att man lyckas undvika nya nederlag? Hur skall i en demokrati med fri debatt det vara möjligt att bevara tillräcklig enighet om så abstrakta och så föga eldande mål, särskilt med tanke på att de ryska härskarna ständigt söker undergräva fredsfrenten genom en falsk avspänningspropaganda? Under de få år som denna politik praktiserats har också svårigheterna framträtt. I Europa har man i stort sett lyckats — lyckats inte i den meningen att Ryssland avstått från något lydlad eller någon bastion, men i den meningen att den ryska staten hållits tillbaka och dess femte kolonn i demokratierna försvagats. I Asien har man inte lyckats; Kinas övergång till det kommunistiska lägret är tvärtom Rysslands största framgång efter Hitlers fall.

Mot denna bakgrund ter sig de amerikanska statsmännens senaste deklamationer som ener-

giska försök att säkra fullföljandet av den fredliga fasthetens politik. De ryska avspänningstrevanden som förelegat besvaras med klarläggande av de villkor under vilka inte en kortvarig avspänning, utan en verklig avveckling av världskonflikten skulle kunna komma till stånd. Någon tro på att dessa villkor godtas har man inte — kommunismen avstår inte frivilligt från sina lydfolk och sin femte kolonn. Propagandaslyftet är det väsentliga: att ge stimulans åt en politik som i sin långsiktighet kräver ihärdighet, men lätt verkar glanslös, passiv och alltför tålmodsprövande. Sätillvida är Acheons tal lika mycket propaganda som de ryska avspänningsfraserna. Skillnaden ligger däri att USA är berett till uppgörelse om dess villkor skulle godtas; de ryska härskarna ser — enligt sina egna ord — i varje uppgörelse blott ett medel att förbereda en ny framstöt mot en försvagad motståndare.